

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 3

Рівне – 2014

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3. – Рівне: Видавництво ТзОВ «Дока центр», 2014. – 182 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович — академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка;

Ямницький Вадим Маркович — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна — доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко Світлана Анатоліївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович — доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна — доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробійов Анатолій Миколайович — кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна — кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна — кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна — кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 28.11. 2014 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р.**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Ст.Бандери, 20, e-mail: dokacentr@mail.ru.

7. Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф. Е. Василюк . – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984.–200с.
8. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е, испр. изд. / Д.А.Леонтьев— М.: Смысл, 2003. — 487 с.
9. Сметаняк В.І. Функціональні залежності в структурі ціннісно-цільової детермінації поведінки старшокласників / В.І.Сметаняк// Психологія. Збірник наукових праць НПУ ім. М.Драгоманова, 2001. – Вип.14. – С.165-172.
10. Пророк Н. Ціннісно-мотиваційні передумови адекватного шляху вирішення життєвих проблем / Н.Пророк // Практична психологія та соціальна робота.-Київ, 2011-№ 12.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем./ Общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева. – М.: Прогрес, 1990. – 368 с.

Резюме. В статье проанализированы психологические особенности развития смысловой сферы личности в юношеском возрасте. Учитывая новообразования юношеского возраста следует считать, что этот онтогенетический период является сензитивным для развития смысловой сферы личности.

Ключевые слова: смысловая сфера, личностный смысл, ценности, ценностные ориентации, юношеский возраст.

Summary. The article analyzes the psychological characteristics of semantic sphere of personality in adolescence. Given neoplasms adolescence should be considered that this is a developmental period of sensitivity for the development of semantic sphere of the individual.

Key words: semantic sphere, personal meaning, value, value orientation, adolescence.

УДК 159. 923.2-055.2

М.Ю. СТЕРНІЙЧУК, С.А. ЛИТВИНЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ ФІГУР НА СТАНОВЛЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ДОНЬКИ

Резюме. У статті описано та проаналізовано вплив батька та матері на становлення ідентичності доньки. Здійснено теоретичний аналіз психологічних особливостей формування ідентичності дівчат у сім'ї.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація з батьками, гендерна роль, сім'я, дитячо-батьківські відносини.

Постановка проблеми дослідження. Проблема ідентичності особистості в останній час активно досліджується вітчизняними та зарубіжними авторами (І.Кон, А.Ватерман, Т.Говорун, Е.Еріксон, Х.Теджфел, Дж. Тернер, Т.Титаренко та ін.). Теоретичну основу дослідження проблеми ідентичності становлять положення про розвиток ідентичності в психодинамічному та психосоціальному ракурсі (М.Кляйн, М.Малер, Ш.Ференці, А.Фрейд, З.Фрейд, Р.Шпіц та ін.), системний підхід до розуміння цілісної психіки та положення, що розкривають єдність свідомої і несвідомої сфер психіки (Г.Балл, О.Бондаренко, С.Максименко, В.Татенко, Т.Титаренко, З.Фрейд, Н.Чепелева, Т.Яценко та ін.). Ідентичність постає як динамічна система, що розвивається нелінійно протягом усього життя людини і має складну ієрархічну структуру. Ідентичність дозволяє особистості усвідомлювати себе в усьому багатстві своїх ставлень до навколишнього світу, визначає її систему цінностей, ідеалів, життєвих планів, соціальних ролей з відповідними формами поведінки.

Метою статті виступив теоретичний аналіз психологічних особливостей впливу батька і матері на становлення ідентичності доньки.

Результати теоретичного дослідження. Зарубіжна психологічна наука у розгляді проблеми жіночої ідентичності спирається переважно на глибинну парадигму, пояснюючи становлення ідентичності ідентифікацією з батьками та дією біологічних факторів, а також на теорії соціальної обумовленості становлення жіночої ідентичності. Сучасні вітчизняні дослідження (Т.Говорун, О.Кікінежді, В.Кравець та ін.), зорієнтовані на вивчення гендерної ідентичності, формують уявлення про розвиток жіночої ідентичності у процесі гендерної соціалізації як успадкування та відтворення прийнятих в суспільстві гендерних норм і ролей.

За останні роки відбулися істотні зміни у формуванні та становленні сучасної сім'ї. Простежується процес переходу інституту батьківства й материнства на другорядний план та зміщення пріоритетів на професійне зростання й фінансове збагачення. У молодих сім'ях спостерігаються тенденції до швидкого розпаду шлюбів, відсутності одного з батьків або ж формального виконання обов'язку батька/ матері. Особливості відносин з батьками є чинником, що обумовлює протікання ідентифікаційних процесів дітей у сім'ї. Крім того, слід відзначити, що сімейні стосунки є найбільш вирішальним чинником в утворенні справжнього цілісного інтегрованого "Я" дитини. Дитина повинна відчувати повноту материнського догляду й емоційного тепла, оскільки народжуються з тісним емоційним зв'язком з матір'ю, який не послаблюється протягом усього дитинства. Якість стосунків у сім'ї зазвичай пов'язують із батьківським прийняттям-відторгненням, наявністю або відсутністю емоційної близькості з дитиною у стосунках з обома батьками. Проте у вивченні дитячо-батьківських відносин протягом тривалого часу домінувала традиція недооцінки ролі батька у розвитку дитини та особлива увага до стосунків, які склалися у дитини з матір'ю.

Е.Фромм у праці «Мистецтво любові» відзначає два типи батьківської любові: материнський та

батьківський. Він пояснює, що материнська любов безумовна, бо мати виносила та народила дитину і тим самим реалізувала свою потребу, тоді як любов батька обумовлена, її треба завоювати [8]. Проте однозначно погодитися з цим важко, оскільки і материнська і батьківська любов виражається індивідуально і залежить від багатьох чинників.

Прийняття за основу у соціально-культурній традиції ролі чоловіка-годувальника слугувало поясненням обмеженого включення в дитяче виховання й було домінуючим у багатьох дослідженнях минулого століття. З одного боку стверджувалося, що батьки часто некомпетентні і, можливо, навіть біологічно не пристосовані до виховання дітей, а з іншого, - те, що вплив батьків на дитячий розвиток є побічним. Фактично всі впливові теорії дитячого розвитку приймали передумову більшої ваги матері в дитячому розвитку. Також добре відомими з життєвої практики є ситуації патернальної депривації (позбавлення батька), коли батько, хоч і присутній у сім'ї фізично, проте має обмежений вплив у вихованні, або бере участь спотворено - через материнське посередництво. В таких сім'ях зазвичай спостерігається інверсія ролей з виразною авторитетністю матері [2]. У результаті домінування матері та відчуження батька порушується адекватна ідентифікація дитини з батьківськими моделями.

Сучасні зарубіжні та вітчизняні психологи (Д.Віткін, Р.Кемпбелл, І.Кон, О.Кононко, Ф.Парсонс Н. Чодороу та ін.) підкреслюють значну роль батька у становленні особистості дитини. Так, Р.Кемпбелл відзначає, що вплив батька на статеву ідентифікацію дівчинки найзначніше проявляється в період юності. Саме в цьому віці вона повинна отримати визнання значущості як майбутньої жінки від батька, який сприяє формуванню у дочки позитивної самооцінки, висловлюючи схвалення її діям, здібностям, зовнішності. Хороший, люблячий, турботливий батько, який з повагою ставиться до представниць жіночої статі - формує відчуття захищеності у власних дітей, а також виступає позитивною моделлю для наслідування. Відтак, виявляє вагомий вплив на формування гендерної ідентичності [6].

Доводять, що відносини матері і дочки - це відносини не двох, а трьох осіб, К.Ельячефф і Н.Ейніш. Для встановлення оптимальної для формування окремої ідентичності дистанції необхідна присутність третього (тобто батька), який дозволить кожній зайняти своє місце. Це одна з головних умов для встановлення рівноваги в позиційній грі у просторі материнсько-дочірніх стосунків. Така рівновага передбачає, що дочка не повинна бути ні виключеною з цього простору, ні стати чимось особливим в ньому [9].

Дослідники дитячого розвитку (Д.Віннікот, М. Малер, Р.Фейнберн та ін..) зауважують, що хороша матір - це не та, яка задовольняє всі потреби дитини, а та, яка може сприяти розвитку дитини. Мати, здатна знаходитися на оптимальній відстані у процесі індивідуалізації дитини, коли їй потрібна водночас і материнська підтримка, і достатня свобода. Надмірна опіка гальмує набуття дитиною власної ідентичності, а надмірна свобода, без гарантій захисту, не дає можливості дитині відділитися по-справжньому. Така дитина завжди буде прагнути єднання з мамою, оскільки для неї це єдиний спосіб контролювати тривогу, викликану фантазіями, що мама їй хоче покинути, що вона їй не потрібна. Хороша мати має дитині дати «силу» справлятися із життєвими змінами [3].

У своїх дослідженнях Ю.Альошина і А.Волович доходять висновку, що первинною для дітей обох статей є ідентифікація з матір'ю. Відтак, дівчатка знаходяться в більш вдалій позиції в ситуації розвитку ідентичності, у хлопчиків ідентичність будується на негативних засадах через відмову від жіночого. При цьому дослідниці не беруть до уваги той факт, що дівчинка у процесі становлення ідентичності стикається з парадоксальною необхідністю відокремитися від своєї матері і одночасно ідентифікуватися з нею [1].

Отже, дівчинка для того, щоб дорослішати і відчувати свою окремість та відмінність, змушена долати первинну ідентифікацію, зберігаючи і вибудовуючи вторинну. Тільки інстанція батька генерує об'єктні стосунки, оскільки вводить символічний вимір між «суб'єктом» (дитина) і «об'єктом» (мати). Відтак, постать батька (включеність у простір дитячо-батьківських відносин) є умовою відділення дочки від матері і становлення її окремої ідентичності. Така батьківська функція може бути фрустрована матір'ю, що часто стає для батька перешкодою у встановленні адекватно близьких відносин з дочкою.

Розглядаючи процес формування ідентичності, особливу увагу слід звернути на етап розмежування «Я» і «не - Я». Задля цього М.Малер запропонувала термін сепарації/ індивідуалізації, описуючи взаємопов'язані процеси, що поступово розгортаються в ході психічного розвитку. Фаза сепарації/ індивідуалізації, що закінчується приблизно у віці 24 - х місяців і відображає процес виходу з симбіотичної єдності з матір'ю та встановлення об'єктних відносин. Це не встановлення просторової дистанції, а розвиток здатності бути (гратися, радіти, задовольняти потреби) незалежно від матері [3]. Індивідуалізація передбачає процеси диференціації Самості і об'єкта і створення інтрапсихічного образу Самості як сприйняття власної унікальності і спроба дитини вибудувати свою ідентичність не як окрему (відокремлену) від матері, а як несхожу, відмінну від неї.

Згідно М. Малер, становлення людини як особистості починається з «психічного народження», що є процесом, окремим від фізичного народження, який настає після сутінкового стану симбіотичного єдності з матір'ю. В цьому процесі первинним є прагнення до індивідуалізації - відділення від першого об'єкта любові. Таке бажання може здійснитися тільки через процес вивільнення із злиття з матір'ю. Цей процес ніколи не завершується повністю та в ослабленій формі відтворюється на кожній новій стадії життя. Разом з «психічним народженням» досягається усвідомлення окремого існування. Процес сепарації від матері є передумовою виникнення почуття ідентичності.

Для дитини, як і для дорослого, мати є джерелом усього тепла і всього життя, годувальницею і захисницею, першопричиною базової довіри до світу. Архаїчна «добра» матір і материнська утроба на цьому

відрізку життя стають втіленням блаженства. З самого початку існування існує дифузне прагнення повернутися в такий первинний стан задоволення омніпотентних бажань. Інтерналізовані переживання «Я» в початкових відносинах з матір'ю і в дорослому житті залишається спокусливими і в той же час лякаючими: повернення в симбіотичну єдність було б блаженством, але й втратою «Я» і абсолютною залежністю. Прагнення повернутися в первісний стан, властиве, як для жінок, так і для чоловіків, та реалізується в дорослому житті через побудову симбіотичних відносин з іншими людьми.

Можна припустити, що реалізація цього прагнення матиме гендерні відмінності. Специфіка гендерного виховання в традиційній сім'ї сприяє тому, що жінки визначають і відчувають себе через зв'язки з іншими, самовиражаються і описують себе переважно в термінах взаємин, чоловіки ж частіше визначають себе в термінах досягнень і пригнічують свої потреби у стосунках. Такі особливості гендерної соціалізації підтримують реалізацію прагнення повернутися в симбіотичне злиття з матір'ю з допомогою відтворення симбіотичних зв'язків в актуальних відносинах у жінок, і їх пригнічення у чоловіків [4].

Символічне повернення до матері відбувається за допомогою ідентифікації з власною дитиною. Дитина завершує інтерналізований асиметричний трикутник, у якому жінка займає нове місце - місце матері по відношенню до власної дитини. Ю. Кристева зазначає, що народження дитини є для матері відтворенням симбіозу з власною матір'ю, того симбіозу, з яким повинна була справитися вона. Тому труднощі, які долає жінка при відділенні від матері, виникають не тільки тому, що вона «те ж саме», але також внаслідок неминучих обставин, що відтворюють злиття і призводять до повторюваного (з кожною дитиною) відновлення випробування відділення від своєї матері [7].

Діти не тільки прагнуть до матері, але й намагаються звільнитися від неї. Батько сприяє розриву первинної єдності дочки зі своєю матір'ю і залежності від неї. Матері сприймають дочок як єдине ціле з самою собою, їх взаємовідносини з дочками досить нарцисичні («ти моє відображення»). Дочка звертається до батька за відчуттям окремоти та за підтвердженням її особливості, яке її брат отримує від матері. Завдання батька полягає в тому, щоб зруйнувати діаду матері і дочки, перешкодити виснаженню дитини в дуальних відносинах і змусити її звернутися до реальності і до інших людей.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Усвідомлення окремого існування є передумовою для розвитку об'єктних відносин і сприйняття зовнішньої реальності. Репрезентація Я, відмінна від репрезентації об'єкта, забезпечує стабільне відчуття власного існування, створення границь Я і формування ідентичності. Отже, здатність до сепарації, тобто інтрапсихічного процесу, завдяки якому суб'єкт набуває почуття себе як самостійної та незалежної від об'єкта цілісності, є важливим компонентом розвитку особистості та ідентичності, і зокрема жіночої. З іншого боку, несвоєчасне або занадто різке відділення дочки від матері може призвести до серйозних порушень процесу становлення жіночої ідентичності доньки. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробці діагностичного інструментарію та змістово-організаційних засад допомоги жінкам з проблемами сепарації та порушеннями ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Алешина Ю.Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины / Ю.Е. Алешина, А.С. Волович // Вопросы психологии. – 1991. – № 4. – С. 74-82.
2. Варга А.Я. Типы родительского отношения / Варга А.Я. – Самара: СамГПУ, 1997. – 88 с.
3. Винникотт Д.В. Семья и развитие личности. Мать и дитя / Винникотт Д.В. – Екатеринбург: «Литур», 2004. – 400 с.
4. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства: [навчальний посібник] / Говорун Т.В., Кравець В.П., Кікінежді О.М., Кізь О.Б. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 144 с.
5. Горлова О.О. Специфика процесса женской гендерной социализации / О.О. Горлова // Тези доповідей міжнарод. наук. конф. [«Психологія особистості та суспільства у сучасному вимірі»] (Харків, 14-16 травня 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2007. – С. 125-128.
6. Кемпбелл Р. Как по-настоящему любить своего подростка / Кемпбелл Р. – М.: «Класс», 1997- 320 с.
7. Кристева Ю. Силы ужаса: эссе об отвращении / Кристева Ю. – СПб.:Алетейя, 2003. – 256 с.
8. Фромм Э. Искусство любви; исследование природы любви [Электронный ресурс].- М., 1990 р. - С.234
9. Эльячефф К. Дочки-матери. Третий лишний? / Эльячефф К., Эйниш Н. – М.: Наталья Попова, «Кстати», Издательство «Институт общегуманитарных исследований», 2006. – 448 с.

Резюме. В статье описано и проанализировано влияние отца и матери на становление идентичности дочери. Проведен теоретический анализ психологических особенностей формирования идентичности девушек в семье.

Ключевые слова: идентичность, идентификация с родителями, гендерная роль, семья, детско-родительские отношения.

Summary. This article describes and analyzes the influence of his father and mother on the formation of the identity of his daughter. A theoretical analysis of the psychological characteristics of the formation of the identity of the girls in the family.

Key words: identity, identification with parents, gender role, family, parent-child relationship.

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Місце просоціальної поведінки у формуванні моральних цінностей особистості	4
Литвиненко С.А. Ігротерапія як метод психологічної допомоги дітям і підліткам.....	8
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Актуальні проблеми практики супервізії у професійній підготовці майбутніх психологів	11
Петренко О.Б. Діяльність педагога зі збереження психічного здоров'я дитини: актуалізація ідей Василя Сухомлинського.....	14
Артемова О.І. Розвиток креативного потенціалу майбутніх практичних психологів в процесі професійної підготовки.....	19
Артимовець А.П., Литвиненко С.А. Теоретичний аналіз проблеми творчого мислення.....	22
Бабак К.В. Професійний розвиток особистості у практиці діяльності психологічної служби.....	25
Борейчук І.О., Свінтозельська І.В. Психологічна готовність вчителя як компонент регуляції взаємин між учнями.....	28
Бурдова М.В., Ямницький В.М. Проблема страху смерті у похилому віці.....	31
Бучко В.Б. Психологічна допомога у розв'язуванні конфліктів шляхом переговорів.....	34
Воробйов А.М. Психолого-соціальні концепти внутрішнього конфлікту в учнівській молоді.....	38
Гаврилець Ю. Д., Тукаєв С. В., Різун В. В., Макаруч М. Ю. Закономірності психоемоційного впливу телевізійних новин на молоду студентську аудиторію	42
Главінська О.Д. Аналіз психологічної суверенності як феномену особистісного стилю	46
Демчук О.О., Хупавцева Н.О. Метод проектів як засіб активізації діяльності студентів-психологів	48
Демянюк О.Б. Образ світу в контексті проблеми буття людини і її відношення зі світом	51
Донченко О.С. Креативність в контексті педагогічної творчості вихователя дошкільного навчального закладу.....	55
Дружиніна І.А. Проблема професійної підготовки студентів-психологів: теоретико-прикладний аспект.....	59
Єфимець О.О., Демчук О.О. До проблеми емоційного інтелекту студентів	62
Івашкевич Е.З., Михальчук Н.О. Сенситивність та соціальна уява в структурі соціального інтелекту майбутнього психолога.....	65
Козачок К.В., Романюк В.Л. Особливості післяопераційного стресу у пацієнтів із захворюванням жовчних шляхів в умовах хірургічного відділення	68
Кондратюк А.Ю., Литвиненко С.А. Гендерні відмінності самореалізації особистості в юнацькому віці	73
Корчакова Н.В. Ранні витоки про соціальності.....	75
Крюкова Л.В. Вплив емоційних чинників на соціально-психологічну адаптованість молодших школярів.....	80
Кулаков Р.С. Психологічний аналіз самооцінки та рівня домагань у структурі професійного самовизначення старшокласників	83
Кулакова Л.М. Психологічні аспекти дослідження почуття власної гідності у молодшому шкільному віці.....	87
Макаруч М.Ю., Федорчук С.В., Чікіна Л.В., Трушина В.А. Зв'язки ефективності виконання вправ на уявну ротацію з короткочасною пам'яттю у жінок	90
Макаруч М.Ю., Федорчук С.В., Чікіна Л.В., Трушина В.А. Успішність уявної ротації простих і складних геометричних об'єктів у жінок і чоловіків із різним рівнем інтелекту.....	93
Мамчук Л.П., Ямницький В.М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології.....	96
Марчук Ю.С., Созонюк О.С. Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	100
Мельник А.М. Аналіз психологічних механізмів зниження тривожності студентів коледжу через призму соціальних агентів: сім'ю, освіту та соціум.....	102
Мичко М.В., Ямницький В.М. Вплив соціального страху на формування особистості в юнацькому віці.....	105
Назаревич В.В. Формування соціальної ідентичності в гандикапних клієнтів у процесі психологічного супроводу ...	109
Новік Л.О. Психологічні основи формування іміджу у студентів-психологів у процесі фахової підготовки.....	112
Ногачевська І.О. Потенціал бібліотерапії у психотерапевтичній допомозі молоді	115
Озарчук О.І., Назарець Л.М. Психологічні основи профілактики суїцидальної поведінки у підлітковому віці.....	118
Осипчук О.П. Особливості розуміння моральних аспектів ситуації у молодшому шкільному віці	120
Павелків В.Р., Панасюк В.М. Теоретико-методологічна характеристика девіацій молодіжного середовища	124
Рудюк О.В. Верифікація концепту «психологічне здоров'я» у площині аналізу подолання кризи втрати роботи у безробітних	127
Семенюк О.А., Безлюдна В.І. Розвиток та корекція емоційної готовності дітей до шкільного навчання	131
Смалько Ф.В., Ямницький В.М. Сучасні аспекти вивчення поведінкової та вербальної агресії	135
Созонюк О.С. Розвиток готовності майбутніх психологів до особистісно зорієнтованого спілкування.....	138
Ставицька О.Г., Шиманська Ю.Ю. Особливості застосування методів психологічного впливу на особистість у професійній діяльності слідчого	141
Степанчук І.А., Литвиненко С.А. Психологічні особливості розвитку смислової сфери особистості в юнацькому віці	144

Стернійчук М.Ю., Литвиненко С.А. Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення ідентичності доньки	147
Сторож О.В. Технологія розвитку творчої соціалізації старшокласників	150
Сушинська Т.С. Особливості довільної невербальної експресії дітей з різними типами образу "Я"	154
Федоренко Р.П. Вплив фінансової незалежності жінки на сексуальні взаємини	158
Федюк Т.М., Безлюдна В.І. Психологічні особливості соціалізації дітей з вадами слуху	161
Шевчик О.М., Немеш О.М. Психологічні особливості тривожності у старшокласників.....	163
Шпак С.Г. Особливості виникнення стресу у молодших школярів в процесі адаптації.....	166
Ямницький О.В. Розвиток психологічної науки та професійної підготовки психологів у Фінляндії	170
Яцюк Г.В. Розвиток когнітивно-мотиваційних основ інтимної сфери людини	173
Відомості про авторів	176

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 3

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**

Відповідальний за підготовку збірника до видання **Воробйов А.М.**

Технічний редактор **Суходольський В.І.**

Комп'ютерна верстка **Суходольський В.І.**

Здано до набору 04.12.2014 р. Підписано до друку 10.12.2014 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 23,4. Наклад 100 прим.

Адреса: 33028 м. Рівне, вул. Ст.Бандери, 20
e-mail: dokacentr@mail.ru

Видавництво ТЗОВ «Дока центр»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія РВ № 54 від 09.09.2011.

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3. – Рівне:
Видавництво ТЗОВ «Дока центр», 2014. – 182 с.**

ISBN 978-966-2695-01-4

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, психологів закладів освіти, практикуючих психологів, вчителів та керівників закладів освіти, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 159.9

ББК 88